

حسابرسی در عصر تجارت الکترونیک

• ترجمه و گردآوری: دکتر محمدحسین ودیعی
Mhvadeei@um.ac.ir
• سیدروح الله موسوی نژاد

فناوری اطلاعات، منابع اطلاعاتی گوناگونی در اختیار کاربران قرار می‌دهد که براساس آن، نیاز به صورتهای مالی سنتی کاهش می‌یابد و حساب‌رسان به تفکر در مورد نحوه انجام حسابرسی واداشته می‌شوند. تغییرات فناوری (مانند گزارشگری لحظه به لحظه فعالیت، مبادله الکترونیک داده‌ها، هوش مصنوعی، زبان گزارشگری جامع واحد تجاری) مخاطرات جدیدی را برای حسابرسی به وجود آورده که از مهمترین آنها، از دست رفتن اهمیت نسبی صورتهای مالی سالانه نزد استفاده‌کنندگان و به‌ویژه سرمایه‌گذاران و منسوخ شدن اطلاعات تاریخی است. یکی از این تغییرات، پدیده «تجارت الکترونیک» است. از آنجا که در محیط الکترونیک، بیشتر شواهد تنها به صورت الکترونیک در دسترس خواهد بود، از این رو، تغییر در رویه‌های حسابرسی نیز احساس می‌شود. تجارت الکترونیک به عنوان یکی از پیامدهای فناوری اطلاعات برای حساب‌رسان، مزایا و معایبی دارد و حسابرسی مستمر به عنوان راهکاری برای حسابرسی در چنین محیطهایی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است.

مقدمه

یکی از الزامات جامعه‌ای پویا و سالم برای فعالیتهای مالی و اقتصادی، وجود فضای مطمئن و امن است. حساب‌رسان با دانش و تجربه خود، توانایی ایجاد چنین فضایی را دارند. بیش از صد سال است که حسابداران حرفه‌ای خدمات حسابرسی و اعتباربخشی^۱ را ارائه می‌دهند (N. Zhao & C. Yen, 2004).

امروزه حسابرسی، نقش مهم و حساسی در جوامع به‌عهدہ دارد. یکی از نقشهای حسابرسی، ایجاد ارزش افزوده برای شرکت از طریق کاهش هزینه تامین مالی یا افزایش در قیمت سهام شرکت است. با توجه به اهمیت حسابرسی، توجه به ریسکهای حسابرسی نیز ضروری به نظر می‌رسد. یکی از این ریسکها، پیشرفت فناوری اطلاعات^۲ و به‌ویژه تجارت الکترونیک^۳ است. فناوری اطلاعات، منابع اطلاعاتی گوناگونی در اختیار کاربران قرار می‌دهد که براساس آن نیاز به صورتهای مالی سنتی و در نتیجه، کفایت حسابرسی سنتی کاهش می‌یابد.

فناوریهای مربوط به تجارت الکترونیک، فرایندهای خرید، فروش، ارائه خدمات به مشتریان و حتی نحوه سرمایه‌گذاری در شرکتها را تحت تاثیر قرار می‌دهد (Abou-Musa, 2004). در نتیجه فناوری اطلاعات، نحوه تهیه، حسابرسی و استفاده از صورتهای مالی تغییر می‌کند. این تغییرات، ریسکهای جدیدی را متوجه حسابرسی می‌کند که مهمترین آنها شامل موارد زیر است:

• از دست رفتن اهمیت نسبی صورتهای مالی سالانه نزد استفاده‌کنندگان به‌ویژه سرمایه‌گذاران، و
• منسوخ شدن اطلاعات تاریخی.

تجارت الکترونیک به عنوان پیامد پیشرفت فناوری اطلاعات، شامل تمام فعالیتهای تجاری است که با استفاده از برنامه‌های کاربردی^۴ رایانه‌ای انجام می‌شود. این فعالیتهای ممکن است شامل: فروش مستقیم الکترونیکی^۵، مدیریت ارتباط با مشتری^۶، مدیریت زنجیره تامین^۷ و استفاده از اینترنت به عنوان ابزاری برای انجام مبادلات تجاری باشد.

بولتن شماره ۳ هیئت رویه‌های حسابرسی^۸ با عنوان «تجارت الکترونیک؛ شناخت ریسک صورتهای مالی (۲۰۰۱)»، راهکارهای مناسبی برای حسابرسی تجارت الکترونیک ارائه داده است.

یکی از الزامات مهم حسابرسی در این محیط، طراحی صحیح فرایندهای حسابرسی است؛ چون بیشتر شواهد، تنها به صورت الکترونیک در دسترس خواهد بود. حساب‌رسان مستقل باید بتوانند صحت^۹ و کفایت^{۱۰} این شواهد را ارزیابی کنند. از این رو، به ناچار افزون بر کسب مهارتهای گذشته در تشخیص اعتبار، صحت و کامل بودن^{۱۱} ثبتهای حسابداری، نیاز به مهارتهای فنی لازم برای حسابرسی تجارت الکترونیک نیز احساس می‌شود.

کاربرد فناوری در علوم مالی

با گسترش روزافزون استفاده از فناوری اطلاعات در علوم مختلف، علوم مالی نیز ناچار به پذیرش این موضوع هستند. در این میان می‌توان به ۴ مورد از کاربردهای فناوری اطلاعات در علوم مالی اشاره کرد که ممکن است به نوعی به عنوان چالشهای جدید رشته حسابرسی مطرح باشد.

۱. گزارشگری برخط فعالیت^{۱۲}: وظیفه اصلی حسابرسی، اظهار نظر درباره مطلوب (منصفانه) بودن صورتهای مالی است. این موضوع از طریق توجه به اصول پذیرفته شده حسابداری به عنوان معیار و استفاده از استانداردهای حسابرسی برای انجام صحیح و کامل حسابرسی، به دست می‌آید. به دلیل زمان‌بر و هزینه‌بر بودن صورتهای مالی سنتی را فقط چند بار در سال می‌توان تهیه، حسابرسی و منتشر کرد. با پیدایش فناوری اطلاعات، هم اکنون بسیاری از رویدادها بدون مستندات کاغذی و به صورت الکترونیکی ثبت می‌شوند و تمام فرایندهای خرید، فروش، تولید و... بدون هیچ‌گونه مستندات کاغذی و تنها در عرض چند ثانیه ثبت و بایگانی می‌شوند. با توجه به در نظر گرفتن این موضوع و اینکه حسابرسی سنتی بر مبنای رسیدگی به شواهد کاغذی صورت می‌گیرد، تغییر در فرایندهای حسابرسی برای انطباق با حسابداری الکترونیک، ضروری است.

۲. مبادله الکترونیک داده‌ها^{۱۳}: فرایند مبادله الکترونیک داده‌ها تاثیر شگرفی بر مبادلات، اطلاعات و... دارد. هدف از مبادله الکترونیک داده‌ها فراهم آوردن امکانات انجام تجارت بدون مستندات کاغذی برای صرفه‌جویی در هزینه و زمان شرکتها بود (N. Zhao & C. Yen, 2004)، ولی با کشف دیگر کاربردهای این

زبان جامع گزارشگری
واحد تجاری
به‌زودی نحوه تهیه
گزارشگری و
استفاده از
اطلاعات شرکت را
به‌طور کامل
تغییر خواهد داد

حسابرسان نیز می‌توانند از این زبان برای کاهش هزینه‌های حسابرسی استفاده کنند.

بنابر بیانیه استاندارد حسابرسی شماره ۹۴ هیئت استانداردهای حسابرسی امریکا (ASB)، فناوری اطلاعات، ۵ جزء از فرایند کنترل‌های داخلی را تحت تاثیر قرار داده است. این ۵ جزء شامل: محیط کنترل، ارزیابی احتمال ریسک، فعالیتهای کنترل، اطلاعات، ارتباطات و نظارت است (یعقوب نژاد و طاهری، ۱۳۸۱). از این رو در این استاندارد، توجه حسابرس به ۵ موضوع زیر جلب شده است:

۱. آثار فناوری اطلاعات بر سیستم کنترل‌های داخلی،
۲. کسب شناخت و ارزیابی حسابرس از سیستم فناوری اطلاعات،
۳. انواع کنترل‌های سیستم فناوری اطلاعات که از نظر حسابرس با اهمیت‌اند،
۴. استفاده از خدمات کارشناسان، و
۵. درک حسابرس از فرایند سیستم.

فرصتها و تهدیدهای تجارت الکترونیک برای حسابرسان

فدراسیون بین‌المللی حسابداران (IFAC) در سال ۲۰۰۲ اعلام کرده است که واژه تجارت الکترونیک (E-commerce) باید جایگزین واژه دادوستد الکترونیک (E-business) شود. منظور از تجارت الکترونیک فراهم‌سازی و توزیع کالاها و خدمات در اینترنت با استفاده از فناوری دیجیتال است، اما دادوستد الکترونیک شامل تمام فعالیتهایی است که توسط شرکت از طریق اینترنت صورت می‌پذیرد (Abou-Musa, 2004).

پیشرفت سریع در تجارت الکترونیک روشهای سنتی تجارت را به شدت تحت تاثیر قرار داده است؛ بنابراین حسابداران حرفه‌ای باید از اثرات این پیشرفت‌ها بر عملیات و حرفه خود آگاهی داشته باشند و مهارت‌های لازم را برای استفاده از فناوری اطلاعات به دست آورند تا بتوانند به موضوعهای جدید مانند مسائل اینترنتی مربوط به مالیات، تقلب الکترونیک و حسابرسی مبادلات الکترونیکی بپردازند.

فناوری، کارآمدتر شدن زنجیره تامین مواد و عرضه محصول، کاهش ریسک‌های مربوط به نقدینگی و استفاده از اطلاعات به‌وسیله سرمایه‌گذاران نیز پدید آمد.

با توجه به دسترسی تامین‌کنندگان مالی به پایگاه‌های اطلاعاتی شرکت، علاقه به صورتهای مالی سالانه تاریخی^{۱۴} و اظهارنظرهای حسابرس در مورد آن کاهش یافته است و در عوض سرمایه‌گذاران به دنبال اطمینان از معتبر بودن اطلاعات موجود در پایگاه‌های اطلاعاتی شرکت هستند که با توجه به مهم بودن نیازهای استفاده‌کنندگان، این مورد نیز مستلزم تغییراتی در فرایند حسابرسی کنونی است.

۳. هوش مصنوعی^{۱۵}: سیستم‌های خبره^{۱۶} گروهی از نرم‌افزارها هستند که به منظور استفاده در حسابداری به کار می‌روند. این سیستمها برنامه‌هایی کاربردی‌اند که در حل مسائلی که طبیعتاً مستلزم مهارت‌ها و تخصص افراد است، از حقایق، دانش و روشهای مناسب با استفاده از پایگاه دانش خود، بهره می‌برند.

باید یادآوری کرد که از این سیستمها می‌توان در حسابرسی نیز استفاده کرد که نمونه آن برنامه پردازش تهیه شده به وسیله موسسه‌های حسابرسی است که ریسک حسابرسی صاحبکار را بر مبنای پیچیدگی محیط پردازشگری رایانه‌ای صاحبکار، طبقه‌بندی می‌کند^{۱۷}.

۴. زبان جامع گزارشگری واحد تجاری^{۱۸}: این زبان به‌زودی نحوه تهیه، گزارشگری و استفاده از اطلاعات شرکت را به‌طور کامل تغییر خواهد داد (N. Zhao & C. Yen, 2004). کمیسیون بورس و اوراق بهادار امریکا (SEC) نیز استفاده از این زبان را برای گزارشهای اطلاعات اصلی (10-K)ها مجاز شمرده است. حسابرسی سنتی با روشهای کنونی با این زبان سازگار نیست. با این حال،

مالی بیشتر مطالعه و بررسی کنند.

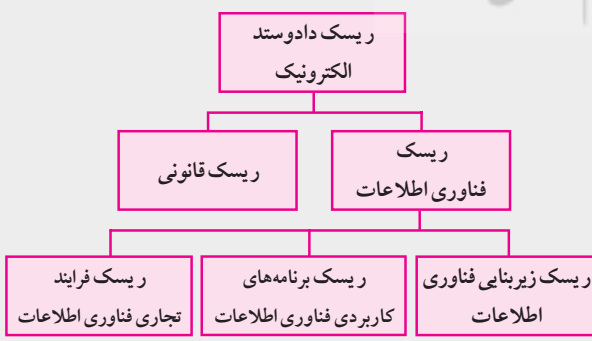
یکی از ویژگیهای تجارت الکترونیک، مبادله الکترونیک داده‌هاست. برای ایجاد محیط کنترل شده به منظور انجام مبادلات الکترونیکی، نیاز به تشریح مساعی بین حساب‌رسان مالی، حساب‌رسان عملیاتی و حساب‌رسان فناوری اطلاعات است. دانش فناوری اطلاعات در بازار آینده برای حساب‌رسان صورتهای مالی، مزایای منحصر به فردی را دربر دارد. بسیاری از موسسه‌های حساب‌رسانی، خدماتی به جز اعتباردهی (از قبیل: طراحی و پیاده‌سازی نرم‌افزارهای تجارت الکترونیک، ترکیب با سیستمهای حسابداری و میزبانی پایگاه اطلاع‌رسانی مشتریان) را انجام داده و می‌دهند (Abou-Musa, 2004).

تهدیدهای تجارت الکترونیک برای حساب‌رسان

تجارت الکترونیک ریسکهای خاص خود دارد. اخیراً در پژوهش انجام شده با حضور ۱۶۰۰ کارشناس امنیت و فناوری اطلاعات در ۵۰ کشور جهان، مشاهده شد که شرکتهای دارای ارتباط الکترونیک ۳ برابر سایر شرکتهای، در معرض از بین رفتن اطلاعات، سرقت اطلاعات و دسترسی افراد غیر مجاز به اطلاعات قرار دارند.

فدراسیون بین‌المللی حسابداران در سال ۲۰۰۲ مخاطره‌های مربوط به دادوستد الکترونیک را به دو گروه اصلی طبقه‌بندی کرد: ریسکهای فناوری اطلاعات دادوستد الکترونیک^۱ و ریسکهای قانونی دادوستد الکترونیک^۲.

شکل ۱ نشان‌دهنده انواع ریسکهای مربوط به دادوستد الکترونیک است.

شکل ۱- ریسکهای مربوط به تجارت الکترونیک

از جمله اثرات تجارت الکترونیک می‌توان به: تغییرات در ساختار سازمانی، نوع مشارکت و توافقات تجاری، ساز و کارها و الگوهای ارائه کالاها و خدمات، قوانین و مقررات جاری در شرکتها، نقش و مسئولیت‌های کارکنان، سطوح مدیریت، ویژگیهای کارکنان، انجام تجارت، سیستمهای حسابداری، فرایندهای شرکت و شواهد موجود در پشتیبانی معاملات اشاره کرد. این تغییرات تاثیر زیادی بر حرفه حسابداری و حساب‌رسانی دارد و فرصتها و ریسکهایی را فراروی حسابداران و حساب‌رسان قرار داده است.

فرصتهای تجارت الکترونیک

پیاده‌سازی تجارت الکترونیک، ابزار و روشهای جدیدی برای کاهش هزینه‌ها، ارتباط موثرتر، افزایش فروش و بهبود کارایی و اثربخشی عملیاتی در اختیار سازمانها قرار می‌دهد. یکی از اثرها و مزایای تجارت الکترونیک کمک به جهانی شدن^۳ است. تجارت الکترونیک نیاز به مکان و زمان خاصی ندارد و هرکس در هر زمان و مکانی می‌تواند با استفاده از آن نیازهای اطلاعاتی خود را برآورده سازد. بعضی از مزایای تجارت الکترونیک به شرح زیر است:

- سودآوری و کاهش هزینه: از طریق فرایندهای الکترونیکی مانند مبادله سهام، مبادله پول و...
- سرعت: از طریق افزایش در سرعت انتشار اطلاعات و کمک به تصمیم‌گیری مدیران و سایر استفاده‌کنندگان،
- فرصتهای جدید و ایجاد ارزش: از طریق انعطاف‌پذیری، تمرکز و نوآوری بر روی اینترنت.

طبق برآوردهای روزنامه نیویورک تایمز، مبادلاتی که در سال ۲۰۰۴ به وسیله تجارت الکترونیک صورت گرفته، از مرز ۷/۳ میلیارد دلار گذشته است و برآورد می‌شود که در آینده‌ای نزدیک، ۶۶ درصد مبادلات اقتصادی امریکا به وسیله تجارت الکترونیک انجام شود. با رشد روزافزون استفاده از تجارت الکترونیک، تا چند سال آینده می‌توان شاهد بود که تمام مبادلات در کشورهای توسعه‌یافته به صورت الکترونیک انجام شود. این موضوع، حساب‌رسان را وادار می‌کند تا در مورد تاثیر پیاده‌سازی تجارت الکترونیک بر مشتریان، نحوه عمل و نحوه حساب‌رسانی صورتهای

ریسکهای فناوری اطلاعات دادو سند الکترونیک

براساس بیانیه فدراسیون بین المللی حسابداران (IFAC) ریسکهای فناوری اطلاعات به شرح زیر طبقه بندی شده است:

۱. ریسک زیربنایی فناوری اطلاعات، مربوط به مناسب بودن ساختار فناوری به کار گرفته شده برای پردازش اطلاعات می شود.

نمونه هایی از این ریسکها به شرح زیر است:

- ارزیابیهای نادرست امنیت فیزیکی که از سرقت، دسترسی غیرمجاز یا افشای نادرست اطلاعات پیشگیری نمی کند،
- آسیب پذیری نسبت به گرمای بالا، آتش و سایر خطرات فیزیکی،

• عدم کفایت طراحی و فرایندهای لازم یا نادرست بودن آنها،

• نبود فرایندهای پشتیبان به اندازه کافی، و

• پیکر بندی و بررسی ناکافی دیوارهای آتش^{۳۳} (موانع) در برابر تلاشهای غیرمجاز و پنهان کردن ناکافی.

۲. ریسک مربوط به برنامه های کاربردی فناوری اطلاعات از قبیل:

• اشکالات و خطاهایی در استفاده از فناوری اطلاعات،

• تغییرات ناموزون یا ثبت نشده در برنامه،

• طراحی ناکافی و نامناسب فرمانها،

• پردازش و کنترل های خروجی در استفاده از فناوری اطلاعات، و

• فرایندهای ناکافی در اطمینان از امنیت نرم افزار.

۳. ریسکهای مربوط به فرایند تجاری فناوری اطلاعات از قبیل:

تجارت الکترونیک

به عنوان

پیامد پیشرفت فناوری اطلاعات

شامل تمام فعالیتهای تجاری است

که با استفاده از

برنامه های کاربردی رایانه ای

انجام می شود

این فعالیتهای ممکن است

شامل

فروش مستقیم الکترونیکی،

مدیریت ارتباط با مشتری،

مدیریت زنجیره تامین

و استفاده از اینترنت

به عنوان ابزاری برای

انجام مبادلات تجاری باشد

• شفاف نبودن جریان داده ها،

• ترکیب ناکافی سیستمها، و

• تعیین فرایندهای کنترل در فواصل بین فرایندهای فرعی.

ریسکهای قانونی دادوستد الکترونیک

یکی از مسئولیتهای مدیریت، اطمیناندهی از اجرای قوانین و مقررات در عملیات شرکت است. با توجه به تفاوت قوانین و مقررات در کشورهای مختلف و ناممکن بودن جمع آنها، استفاده از دادوستد الکترونیک می تواند ریسکها و هزینه های زیادی را متوجه شرکت سازد. برخی از این تفاوتها ممکن است شامل: تفاوت در قوانین و مقررات مربوط به داراییهای معنوی^{۳۳} مانند حق امتیاز، حق انتشار و علائم تجاری (برند)، عقد قرارداد با ارائه دهندگان خدمات اینترنتی و مالکیت نرم افزارهای خریداری شده باشد.

مدیریت موظف به تطبیق فعالیتهای برنامه ریزی شده با قوانین مربوط به آن منطقه است. روشن است که ثبت قانونی موسسه، مبنای عملیات، منبع کالاها و خدمات و مشتریان در کشورهای مختلف، متفاوت است (Abou-Musa, 2004). در برخی از موارد تعیین اینکه قوانین کدامیک از کشورها در رابطه با فعالیتهای بین المللی اعمال شود، بسیار مشکل است و عدم رعایت قوانین هر یک از کشورها ممکن است سبب تعلق جرایم و هزینه های زیادی به شرکت گردد.

افزون بر این در بسیاری از کشورها، قانون مدونی در رابطه با تجارت الکترونیک وجود ندارد. همچنین ممکن است که برخی از محاسبه های مربوط به مالیاتها و بیمه به طور صحیح و مناسب نباشد.

حسابرسان باید ریسکهای ممکن را که منجر به اظهارات نادرست در صورتهای مالی می شود، شناسایی و ارزیابی کنند. بولتن شماره سوم «دانش تجربی، شناسایی و ارزیابی ریسک و مهارتها و دانش خاص» در سال ۲۰۰۱، به بیان این موضوع می پردازد. در پیوست این بولتن، به موارد زیر به عنوان موضوعهای درخور توجه در محیط تجارت الکترونیک اشاره

برای ایجاد محیط کنترل شده به منظور انجام مبادلات الکترونیکی نیاز به تشریح مساعی بین حسابرسان مالی، حسابرسان عملیاتی و حسابرسان فناوری اطلاعات است

شده است:

- سیستم حسابداری و سیستم کنترل‌های داخلی،
- حجم، سرعت و ماهیت مبادلات پردازش شده،
- نیازهای مالیاتی، قانونی و حقوقی که موسسه باید آنها را رفع کند،
- رویه‌های حسابداری که موسسه آنها را به کار گرفته است، و
- توجه به اینکه آیا موسسه، سازمانی دایر است؟ (توجه به تداوم فعالیت موسسه).

هدفهای حسابرسی تجارت الکترونیک: حسابرس سیستمهای اطلاعاتی باید وسعت عمل و هدف بررسی تجارت الکترونیک را صریحاً مشخص کند و با صاحبکار در میان بگذارد. استفاده از سایر کارشناسان نیز باید بسته به نیاز، به اطلاع صاحبکار برسد. طبق بیانیه مزبور، حسابرسی تجارت الکترونیک برخط، هدفهای اولیه زیر را در بردارد:

۱. تایید دریافت، تولید و فاکتورکردن صحیح تمام سفارشهای برخط در ثبتهای حسابداری، و
۲. ارزیابی کنترل دسترسی به قلمروهای اختصاصی افراد^{۲۴}. افزون بر این دو مورد، هدفهای ثانویه زیر نیز به عنوان هدفهای اصلی تجارت الکترونیک آورده شده است:
۱. تحلیل روند سفارشهای برخط،
۲. شناسایی مشتریان از دست رفته،
۳. اثبات مقادیر منظور شده برای تبلیغات دیگران بر روی پایگاه اطلاع‌رسانی شرکت،
۴. تحلیل ترافیک میزبان شبکه اینترنت در اثبات دعاوی مدیریت در رابطه با قابلیت دسترسی،
۵. ثبات و موفقیت پایگاه اطلاع‌رسانی، و

۶. ارزیابی کارایی نسخ پشتیبان شرکت.

دستیابی به این هدفها برای شرکت ارزش افزوده ایجاد می‌کند و برای رسیدن به هدفها، حسابرسان باید ماهیت اطلاعات الکترونیک و نحوه دسترسی به داده‌های مربوط به آن را دریابند.

حسابرسی مستمر: راهکاری برای حسابرسی تجارت الکترونیک

به منظور اطلاع‌رسانی بهنگام و مفید برای استفاده‌کنندگان، حسابرسان باید امنیت، صحت و اعتبار اطلاعات مالی را به موقع تضمین کنند. اما حرفه حسابرسی در تامین نیازهای اطلاعاتی کاربران آنی اطلاعات مالی، کند شده است و از این روست که مفهوم جدیدی در حسابرسی با عنوان حسابرسی مستمر^{۲۵} ایجاد شده است.

انجمن حسابداران خبره کانادا (CICA) حسابرسی مستمر را روشی تعریف می‌کند که حسابرسان مستقل را قادر می‌سازد تا توسط مجموعه گزارشهای حسابرسی که همزمان یا کمی بعد از وقوع رویدادی منتشر می‌شود، تاییدیه کتبی در یک موضوع معین مبنی بر صحت آن رویداد یا موضوع را ارائه دهند.

برخی از کاربردهای حسابرسی مستمر در تجارت الکترونیک به شرح زیر است (مدرس و دیلمی، ۱۳۸۳):

۱. اطمینان بخشی مستمر درباره معتبر، کامل و مردودپذیر بودن مبادلات تجارت الکترونیک،
۲. اطمینان بخشی مستمر درباره کنترل‌های موجود در سیستمهای تجارت الکترونیک،
۳. اطمینان بخشی مستمر درباره اجرای مفاد قراردادهای بدهی،

استفاده از اصول پذیرفته شده حسابداری به عنوان معیار صحت است.

وجوه تفاوت و همانندیهای حسابرسی مستمر و سنتی و همچنین ویژگیهای حسابرسی مستمر در جدول ۱ خلاصه شده است.

حسابرسی سنتی، بیشتر در سیستمهای اطلاعاتی کاغذی انجام می‌شود، اما حسابرسی سنتی را تنها زمانی می‌توان انجام داد که بیشتر اطلاعات به شکل الکترونیک موجود باشد. دیگر این که حسابرسی مستمر را معمولاً یک بار در سال، انجام می‌دهند که مستلزم صرف زمان و برنامه‌ریزی و همکاری زیاد شرکت است اما حسابرسی مستمر در فواصل زمانی کوتاه و یا حتی فوری انجام پذیر است.

ویژگیهای حسابرسی مستمر

مهمترین مزیت حسابرسی مستمر، ارائه گزارشهای بهنگام درباره اطمینان از صحت صورتهای مالی برای استفاده کنندگان است. از دیگر مزایای آن می‌توان به کاهش هزینه‌های حسابرسی در طول زمان، رضایت استفاده کنندگان و کمک به تصمیم‌گیری و... اشاره کرد.

باید توجه داشت که حسابرسی مستمر محدودیتهایی نیز دارد که از جمله آنها نبود استانداردها و دستور عملهای مدون و کامل برای انجام حسابرسی است.

۴. اطمینان بخشی مستمر درباره امنیت پایگاههای اطلاعاتی در برگیرنده گزارشهای حاوی اطلاعات با اهمیت برای تصمیم‌گیری،
۵. اطمینان بخشی مستمر درباره اثربخشی کنترل‌های موجود در پایگاههای اطلاعاتی که برای تجارت الکترونیک و سایر هدفها در دسترس عموم قرار دارند. بر طبق رهنمود شبکه اینترنت^{۲۶} که از سوی انجمن حسابداران رسمی امریکا (AICPA) منتشر شده است، حسابرسان در صورتی می‌توانند حسابرسی سنتی را انجام دهند که بیشتر اطلاعات تنها به شکل الکترونیک در دسترس باشد. در حسابرسی مستمر، اتکالپذیری سیستم باید بیشتر باشد، زیرا حسابرس زمان کمی برای رویارویی با نابسامانیها و اشتباهها دارد (مدرس و دیلمی، ۱۳۸۳).

مقایسه حسابرسی مستمر با حسابرسی سنتی

حسابرسی مستمر و حسابرسی سنتی^{۲۷} هر دو جزو خدمات اطمینان بخشی^{۲۸} محسوب می‌شوند. یعنی هر دو به دنبال افزایش کیفیت اطلاعات یا محتوای اطلاعاتی در جهت بهبود تصمیمات هستند. همانندی دیگر این دو حسابرسی، اقلام تحت پوشش است بدین صورت که هر دو، صورتهای مالی اساسی (شامل: ترازنامه، صورت سود و زیان، صورت حقوق صاحبان سهام و صورت جریانهای نقدی) را تأیید می‌کنند و دیگر تشابه آنها در

جدول ۱- مقایسه حسابرسی سنتی و مستمر		
حسابرسی مستمر	حسابرسی سنتی	
<ul style="list-style-type: none"> خدمات شهادت‌دهی حرفه‌ای مستقل استفاده از اصول پذیرفته شده حسابداری به عنوان معیار 	<ul style="list-style-type: none"> خدمات شهادت‌دهی حرفه‌ای مستقل استفاده از اصول پذیرفته شده حسابداری به عنوان معیار 	همانندیها
<ul style="list-style-type: none"> استفاده شده در سیستمهای اطلاعاتی حسابداری بدون کاغذ 	<ul style="list-style-type: none"> استفاده شده در سیستمهای اطلاعاتی حسابداری مبتنی بر کاغذ 	تفاوتها
<ul style="list-style-type: none"> مداوم یا گزارش به محض تقاضا موانع فنی در خور توجه نبود استاندارد و دستور عملها 	<ul style="list-style-type: none"> یک بار در سال انطباق‌ناپذیری با فناوری گزارشهای حسابرسی دوره‌ای 	محدودیتها
<ul style="list-style-type: none"> افزایش ارزش اطلاعات مالی بهنگام گزارش حسابرسی بهنگام 	<ul style="list-style-type: none"> پیشینه مربوط به روشها و استانداردهای استفاده شده 	منافع

پانوشته‌ها:

- 1- Attestation
- 2- Information Technology (IT)
- 3- Electronic Commerce
- 4- Application Softwares
- 5- Electronic-Direct Selling
- 6- Customer Relationship Management (CRM)
- 7- Supply Chain Management
- 8- Auditing Practices Board (APB)
- 9- Accuracy
- 10- Adequacy
- 11- Completeness
- 12- Online-Realtime Reporting
- 13- Electronic Data Interchange (EDI)
- 14- Historical Annual Financial Statement
- 15- Artificial Intelligence (AI)
- 16- Expert Systems
- 17- Arthur Andersen's Winprocess, Price Waterhouse's Planet
- 18- Extensible Business Reporting Language (XBRL)
- 19- Globalization
- 20- E-business IT Risks
- 21- E-business Legal Risks
- 22- Firewalls
- 23- Intellectual Properties
- 24- Member-Only Domains
- 25- Continuous Auditing
- 26- Web Guide
- 27- Traditional Auditing
- 28- Assurance Services

منابع:

- عرب مازار یزدی، محمد، تطبیق حسابداری و حسابداری با الزامات گزارشگری برخط، حسابدار، شماره ۱۷۳، ۱۳۸۵
- مدرس، احمد؛ دیانتی دیلمی، زهرا، حسابداری مستمر حرکتی همگام با زمان، حسابدار رسمی، شماره ۱، ۱۳۸۳
- یعقوب‌نژاد، احمد؛ نادری، سعید، فناوری اطلاعات و حسابداری، حسابرس، شماره ۱۵، ۱۳۸۱
- Abu-Musa, Ahmad, A., **Auditing E-Business: New Challenges for External Auditors**, The Journal of American Academy of Business, Cambridge, pp. 28-42, March 2004
- Price, Jimmy, **Auditing E-Business Applications**, The Internal Auditor, Altamonte Springs, Vol. 58 Iss. 4, pp. 21-23, 2001
- Zhao, Ning and C. Yen, David, **Auditing in the E-Commerce Era**, Information Management & Computer Security, Vol. 12, No. 5, pp. 389-400, 2004

● دکتر محمدحسین ودیعی، عضو هیئت علمی دانشگاه فردوسی مشهد
● سیدروح‌الله موسوی‌نژاد، کارشناس ارشد حسابداری

نتیجه‌گیری

موج جدید فناوری اطلاعات، روزبه‌روز از ارزش ذاتی صورتهای مالی سالانه می‌کاهد. این موضوع باعث کاهش درآمد موسسه‌های حسابداری از محل خدمات اعتباربخشی شده است. حرفه حسابداری یا باید این کاهش درآمد را به‌عنوان یک واقعیت اساسی بپذیرد یا در خدمتی که به جامعه ارائه می‌دهد اصلاحات اساسی به عمل آورد.

به منظور حرکت به سوی تطبیق با تغییرات در فناوری، دو تغییر بنیادی در فرایند حسابداری رخ داده است. اولین تغییر، گرایش به ارزیابی فرایندها و عملیات شرکت و تغییر دوم حرکت به سمت تاکید بیشتر بر سیستم کنترلهای داخلی مرتبط با اتکاپذیری سیستم‌های اطلاعاتی است (عرب‌مازار یزدی، ۱۳۸۵).

تجارت الکترونیک به‌عنوان یکی از پیامدهای فناوری اطلاعات، چالشهای جدیدی را فراروی حسابرسان قرار داده است. از این رو، روشهای دستی کنونی برای عصر الکترونیک کارآمد نیست (Abou-Musa, 2004).

حسابرسان مستقل باید بدانند فناوری پیشرفته، چگونه فرایندهای حسابداری را تحت تاثیر قرار می‌دهد. آنان باید مهارتها و دانش لازم را به دست آورند تا بتوانند با استفاده از رویه‌هایی چون فرایند حسابداری مستمر به حسابرسی معاملات الکترونیک بپردازند.

حسابرسی مستمر به‌عنوان راهکاری برای حل مسائل پیش‌روی حسابرسان، راه درست اندیشیدن در مورد پاسخهایی است که سرمایه‌گذاران و سایر استفاده‌کنندگان در پی آنند (N. Zhao & C. Yen, 2004).

برای حفظ شهرت و اعتبار حرفه حسابداری، تغییر افکار حسابرسان برای ورود به محیط گزارشگری مستمر و کسب مهارتها و دانش فنی مورد نیاز برای رفع تقاضاهای چنین محیطی الزامی است. ♦